

ON-OFF

Hyrje e shkurtër

Sipas nje anekdote një abonent shkon në bibliotekë dhe kërkon një kopje të Kushtetutës së Francës – punonjësi i bibliotekës i përgjigjet se “Biblioteka jonë nuk mban periodikë”.

Batuta ngërthen një këndvështrim satirik anglo-amerikan që sheh Francën në kredencialet e saj demokratike të përqëndruara më shumë në modë dhe formë, sesa në substancë.

Disa statistika in extremis

Për shkak të neneve procedurale dhe thelbësore, Kushtetuta Gjermane mund të quhet si kushtetute e rreptë (rigid), ndonëse deri më sot ajo është ndryshuar 52 here. Përafërsisht Kushtetuta Gjermane ka ndryshuar cdo katër vjet të ekzistencës së saj, ndërsa Kushtetuta e SHBA-ve ka pësuar vetëm 27 amendamente në dy shekuj jetë dhe vetëm 6 amendamente në kohën që përkon me jetëgjatësinë e Kushtetutës aktuale Gjermane. Në të vërtetë, refoma kushtetuese gjermane alternohet në vite të aktivizimit të plotë dhe vite të pozicionit qetësues. Kështu asnjë amendament nuk u miratua nga 1976 deri në 1983 dhe nga 1984 deri në 2000. Vetëm në vitet 1968-1972 u miratuan 16 amendamente. Shqyrtimi i këtyre numrave të con në një konkluzion interesant: amendamentet kushtetuese arritën pikun e tyre kur aktiviteti legjislativ gjithashtu ishte shumë intensiv. Nga 1990 përafërsisht është miratuar një amendament kushtetues për vit.

Ndryshimi formal dhe informal

Kushtetutat janë tekste, por njëkohësisht dhe pashmangshërisht më shumë se tekste. Ashtu sikundër Kushtetuta në tekstin e saj përpunon varietete të praktikave politike, organeve shtetërore dhe procedurave, ligje organike dhe kufizime praktike, ashtu edhe kuptimi ynë për to - kuptimi ynë për konstitucionalizmin si ide teorike dhe praktike – është kushtëzues për interpretimin e saj.

Në të drejtën kushtetuese mënyra e interpretimit është gjithcka. Ky duhet të përbëjë një fakt që duhet ta mbajmë mirë parasysh kur shpesh i adresohemi atyre që i quajmë si “defekte të hartimit” ose “anomali”. Është e lehtë për studiuesit e shkencave politike dhe të tjerë jojuristë që të mënjanojnë nga teksti dhe të humbasin fokusin në kontestin e gjerë që përmenda.

Në Mbretërinë e Bashkuar, një nga traditat kushtetuese më të konsoliduara në glob që daton të paktën nga *Magna Carta* në 1215, e vetmja përpjekje për të hartuar një kushtetutë ishte dështim, dhe rruga e ngadashme e zhvillimit të zakoneve, praktikës, common law dhe ligjeve organike në mënyrë shumë adekuate mbushi

hapësirën që normalisht do të duhej të mbulohej nga një kushtetutë e shkruar. Tani, megjithëse shumë prej ligjeve kushtetuese janë të shkruar dhe në këto dhjetë vjet reforma të medha janë ndërmarrë në UK, është ende e fortë ekzistenca e konstitucionalizmit si një aspekt permanent i mjedisit politik dhe ligjor.

Sot në botë amendamenti formal i kushtetutës nuk është e vetmja formë e ndryshimit të saj. Mjetet alternative dhe po aq legjitime të ndryshimit të Kushtetutes janë: i) nepermjet interpretimit gjyqësor dhe ii) evoluimi i traditave/zakoneve të pashkruara politike (+ kultura kushtetuese). Sesi këto dy instrumenta influencojnë në një sistem të caktuar kushtetues diktojnë edhe nevojën e amendamenteve formale.

Interpetimi gjyqësor lidhet shumë interpretimin dinamik dhe krijues nga ana e gjykatave kushtetuese për kushtetutën.

Ttraditat dhe zakonet kushtetuese. Kjo metode eshte po aq legjitime dhe e e përdorur dhe konsiston në evoluimin e traditave/zakoneve politike në organet legjislative dhe ekzekutive. Në shume vende statusi i këtyre traditave është njohur dhe reflektuar në konceptin e një “zakoni“ ose “zakoni kushtetues”. Ato nuk krijohen nga gjykata, ato nuk miratohen apo vendosen, por evoluojnë me kohën duke reflektuar veprimet dhe perceptioet normative të aktorëve politikë.

Kultura kushtetuese me të cilën kuptohen se bashku norma kombëtare në interpretimin kushtetues (strikt ose fleksibël), metanormat e pashkruara që rregullojnë se në çfarë mase ndryshimi është konsideruar legjitim, vlera simbolike e tekstit kushtetues dhe dinamizmi ose konservatorizmi i aktorëve kushtetues (politikanë, gjykatës, profesorë, studentë, nëpunës civil etj) dhe faktorë të tjerë.

dhe NE ???!

Ndryshimi formal i kushtetutës është absolutisht një e drejtë legjitime dhe e realizueshme. Por në këndvështrimin tim ndërhyrja formale kërkon edhe kontekstin e duhur. Kusht *sine qua non* në këtë ndërmarrje madhore është “mirëbësimi”, në rast se ai ekziston amendamenti kushtetues ka sukses, në rast se ai nuk ekziston amendamenti kushtetues nuk e ka jetën e gjatë.

Mbase një drejtim tjetër ku duhet të fokusojmë analizëm dhe përpjekjet reformatore është “habitati ku jeton Kushtetuta”. Ndaj edhe analiza e ndërhyrjes kushtetuese duhet të ngërthejë edhe një sërë faktorësh të tjerë, vecanërisht të zhvilluar në shoqëritë perëndimore. Përpos rolit të gjykatës kushtetuese në interpretimin e norms së shkruar, cilësisë së drejtësisë kushtetuese të dhënë prej saj (që ka qënë dhe mbetet debat i madh) mbase është me vend të shohim pak rolin e partive politike dhe të përfaqësimit të tyre në organet kushtetuese, aty ku kushtetuta e kërkon këtë gjë. Në fund të fundit vullneti politik është primar.

(“political instructions” do të kërkonte një nëpunës civil në UK). Ekspertiza teknike në këtë rast është po ashtu e vlefshme, por secila në vendin e saj.

Kushtetuta e Shqipërisë i ka dedikuar partive politike një rol kyc, ato nuk përmenden aty si organizime OJF-sh, por kanë karakterin e nje organi kushtetues dhe si të tilla kanë të drejta dhe detyrime kushtetuese. Statutet dhe aktiviteti i partive politike është pashmangshërisht subjekt i së drejtës publike dhe për pasojë edhe publiku ka interes legjitim për cilësinë e ofertës së partisë politike që kërkon përfaqësim në parlament.

Shqipëria është një vend ku lista e deputeteve ligjvënës, për pasojë edhe deputetëve kushtetutëbërës, miratohet dhe bëhet e njohur vetëm 5 minuta para mbarimit të afatit zyrtar për rregjistrim (unikale si praktikë). Shqipëria është vend ku ende nuk dihet si përzgjedhen kushtetutëbërësit/kushtetutëamenduesit? Cilat janë krierte që aplikohen në zgjedhjen e tyre? Sa respektohet në këtë përfaqësim statuti i partive politike në këtë aspekt të rëndësishëm dhe vendimtar të aktivitetit politik? Po transparenca ku është? Si është situata e financimit të partive politike? Cila është pjesa e dukshme dhe e padukshme dhe roli i instrumentave shtetërore, me interes publik për mbikëqyrjen e tyre - efektiv dhe jo iluziv? etj. etj

dhe pastaj të vijmë tek “ kultura kushtetuese” .....

..